

לב המזעזעים

הלכות והליכות בענין "אמירת תהילים" [הארוך]

וקוברת וחוזרת ויולדת אבל לעתיד לבוא יהיה השיר בלשון זכר וישיר שיר חדש לפי שאז לא יהיה אחריו עוד גלות ולכן תחילת בשירות ותשבחות על עניני העולם הזה על אשר נאמר עליו, על אבשלום בנו וכו' אבל בסופו נאמרו השירים על עולם הבא כמו דכתיב "שירו לה' שיר חדש" בלשון זכר שמדבר על עולם הבא וכן עשרה מזמורי הללויה של (תהילים קנ א) "הללו אל בקדשו" כמו שנאמר במדרש שלעתידי יזמרו לה' בעשר הילולים הללו וזה רמזו בשם תהילים שתחילתה בלשון נקבה על עניני עולם הזה וסופה לשון זכר שמזמר על עניני עולם הבא (ספר המטעמים ערך תהילים ב).

יש אומרים שספר תהילים נקרא חומש (קידושין לג, א שני חומשין שניתו לו בספר תהילים), **והטעם:** לפי שיש בו חמשה ספרים כנגד חמשה חומשי תורה (תוס' קידושין לג, א ד"ה שני חומשין).

מי חיבר את ספר התהילים

דוד המלך אמרו על ידי עשרה זקנים ואלו הם אדם הראשון, מלכי צדק [הוא שם בן נח] אברהם אבינו, משה רבינו, הימן, ידותון, אסף ושלשה בני קרח (בב"ב יד, ב פסחים קיז, א). ויש גורסים על ידי שלמה ועל ידי בני קורח (תוס' בב"ב טו, א ד"ה ועל ידי שלמה). דהיינו כל אחד מאלו העשרה חיבר קצת מזמורים וחיברם דוד בספר זה עם המזמורים שחיבר הוא עצמו.

תהלים ע"י רוח הקודש: רוח הקודש שרתה על דוד כשהיה אומר שירה כדאמרין בגמ' (פסחים קיז, א) "מזמור לדוד" היה מנגן ואחר כך שורה עליו רוח הקודש.

הטעם שמזמורי תהילים נקראים על שם דוד המלך אע"פ שעשרה זקנים חברו עימו (עיין בב"ב יד, ב), כיון שדוד המלך סידרם וחילקם נקראו על שמו (עיון יעקב פסחים קיז א ד"ה כל).
טעם אחר: משל למה הדבר דומה לחבורה של כווסקין שהיתה המבקש לומר הימנון למלך אמר להם כולכם נעימים כלכם זמרים, כולכם משובחים כולכם ראויין לומר הימנון למלך, אלא איש פלוני יאמר על ידי כולכם, למה שקולו ערב יותר מכולכם, הדא הוא דכתיב (ש"ב ב כג, א) "ונעים זמירות ישראל" מי נעים זמירותיהן של ישראל דוד בן ישי (מדרש תהילים שוחר טוב מזמור א).

טעם אחר: על פי המדרש (פתיחתא דאסתר) מתחילת בריאתו של עולם התקין הקב"ה לכל אחד ואחד מה שראוי לו אדם ראש ליצורים, יהודה ראש לשבטים וכו' דוד ראש למנגנים (ברכות ג, א).

חלוקת התהילים

חלוקת התהילים מזמור אחר מזמור וחלוקתם לפרקים נעשה על ידי דוד (עיין ברכות ט, ב). כתיבת הספר אינה כפי המאורעות אלא כפי סדרן של דברים על פי הראוי והנכון בכתיבת הספר (עיין ברכות י, א א"ל ההוא צדוקי לרבי אבהו, מדרש שוחר טוב ג).

אמירת תהילים בחודש אלול – ובעשרת ימי תשובה

נוהגים בכל יום של ימי החול מראש חודש אלול ואילך לומר אחר התפילה עשרה מזמורי תהילים בציבור (משנ"ב תקפא ס"ק יג), ואין המנהג לומר בציבור ואין מתחילים ב"ח לפי שאין אומרים סליחות ותחנונים ב"ח (משנ"ב תקפא ס"ק א בשם הפרי מגדים), ומכונים לגמור ספר התהילים ב' פעמים לפני ראש השנה והוא עולה בגימטריא "כפר" (מטה אפרים תקפא ס"ק ח).

ובעשרת ימי תשובה אומרים יותר מעשרה פרקים כדי לגמור כל התהילים פעם שלישית לפני יו"כ (מטה אפרים תקפא ס"ק ח).

ספר תהילים מקומו בתנ"ך

ספר תהילים הוא הספר הכולל שירות ותשבחות לבורא העולם, הוא מן הכתובים וכך סידרן של כתובים רות, **ספר תהלים**, איוב, משלי, קהלת, שיר השירים, קינות, דניאל, ומגילת אסתר, עזרא, ודברי הימים (ב"ב יד, ב).

הטעם שנקרא שמו תהילים

(בב"ב יד, א, קידושין ל, א)

תהילים מלשון תהילות השם, כיון שספר זה מלא תהילות לאל יתברך וזה עיקר הספר ומגמתו (ר"י חיון רבו של היעב"ץ ממגורשי ספרד בפירושו על התהילים).

ביאור אחר: תהילים מלשון תולין, דהיינו שכל העולם תולים בזכות התהילים ועיניהם תלויות בזה הספר על כל צרה שלא תבוא ותהיה להם תשועה על ידי לימוד מזמורי התהילים (כל הכתוב לחיים להגד"ה פלאג'י).

ביאור אחר: לפי שספר זה מלא תחינות ותשבחות לקב"ה (עיין אבן יחייא בהקדמתו לתהילים).

ביאור אחר: כיון שספר זה כולו תהילות והודאה לקב"ה שברא את העולם יש מאין, **ותהילים** ר"ת תהילות הודאות לבורא **יש מאין** (תהלה לדוד בהקדמה).

ביאור אחר: תהילים מלשון אור דכתיב (איוב מא, י) "עטישותיו תהל אור וכו'" (עטרת צבי פרשת ויחי ד"ה ויש בזה).

תילים: יש הקוראים אותו תילים (עיין ע"ז יט, א ר"ש ברבי אמר ליינו [לן תילים] דהיינו שמשמיטים הה' כמו (ש"ב כב) "ותזרני חיל למלחמה" במקום "ותאזרני", **והטעם:** תילים מלשון תלי מלשון דהיינו שיש בו תלי תלים של תהלות (ילקוט מעם לועז פתיחה לתהילים).

הטעם שנקרא תהלים ולא ספר תהילות או הילולים

לפי שלשון תהילים הוא לשון זכר ולשון נקבה ה' בתחילתו לשון נקבה והמ"ם שבסופו לשון זכר, ואיתה במדרש (בשלח פ' יא) שכל השירות שנאמרו בעולם הזה לשון נקבה כגון (בשלח טו א) "אז ישיר משה את השירה הזאת" לפי שלאחר השירה הזאת היה עוד גלות כנקבה שיוולדת

מזמורי ספר התהילים באים בזה אחר זה ומתקשרים כל אחד בשני (רס"ג בסוף פי' הארוך על ד' פרקים ראשונים מסיים הרס"ג "וכבר הנחית בהם עיקרים כיצד יחקר בדבר קשר מזמורי הספר הזה" וכו').

חמשה ספרים

ספר התהילים מחולק לחמשה ספרים, **והטעם**: כמו שהתורה נחלקה לחמשה ספרים (עיין תוס' קידושין לג, א ד"ה שני חומשין) וכן אנו אומרים ב"יהי רצון" אחר אמירת התהילים שספר ראשון בתהילים הוא כנגד ספר בראשית (מקור התפילה מובא בספר שערי ציון שנתחבר ע"י הגה"ק רבי נתן נטע הנובר ה"ד תלמיד המהרש"א והמקובל ר' חיים כהן זצ"ל תלמידו של ר' חיים ויטל).

ולמה לחמשה לפי שהיה דוד דומה למשה, ובמה כשם משה משובח

שבנביאים כך דוד משובח שבמלכים (מדרש שוחר טוב פרק א)

וכן משה ודוד נקראו שני פרנסים טובים לישראל (יומא פו, ב).

ואף מיתתם של משה ודוד באותו יום שמתו שניהם בשבת (עיין טור אר"ח

רצב, עיין מדרש שוחר טוב פרק א עוד דברים שמשה ודוד שווים).

ביאור החלוקה (ספורנו תהילים הקדמת המחבר).

חלק ראשון: חיבר על שהפליא לעשות עמו נגד הטבע, וחתם במזמור

מא שמספר איך מצא חן תרופה לחליו אחר יאוש בחמלת ה' עליו.

הלק השני: חיבר תפילות קצתם לבני קורח, וקצתם לעצמו, וחתם

באמרו כלו תפילות דוד בן ישי (מזמור עב כ).

בחלק השלישי: שם מיני תודה על חסדי האל יתברך וטובו התמיד..

וחתם במזמור (טפ) כולל זה במאמרו "חסדי ה' עולם אשירה לך".

חלק רביעי: ממני שם מיני וידוי קצתם למשה רבינו וקצתם למחבר,

וחתם במזמור קו שמזכיר חטאות הציבור והיחיד שהיו סיבת פורענות וגלות, עם תקווה לישועה מהם בתשובה.

חלק חמישי: מזמורים שמבשרים על קיבוץ גלויות וגאולה משעבוד

מלכויות ומפלת גוג ומגוג ותשועת המשיח על ידי תודות ושיר חדש ותפילות על הרבים שיזכו לזה וחש עתידות למו.

סיום כל ספר באמירת "אמן": כל אחד מחמשה ספרים שבתהילים

מסיים ב"אמן" לבד מן האחרון שהוא סוף הספר (תוס' קידושין שם, גופי הלכות להגר"ש אלגאזי כלל תקנב).

חלוקת לפי ימי החודש

יש הנוהגים: לחלק את אמירת מזמורי התהילים לכל ימי החודש דהיינו

שגומרים את ספר התהילים בכל חודש [כמבואר בתהילים] וכתב בספר צידה לדרך שבחודש חסר אומרים ביום ערב ר"ח המזמורים המחולקים ליום כ"ט ול' בחודש (צידה לדרך והביאו השל"ה מסכת תמיד ח"ב ענין ס"ת וענין ב"ה דף עד).

חלוקת המזמורים לפי ימי השבוע: חלוקה לימי השבוע דהיינו לסיים

בכל שבוע את ספר התהילים חלוקה קדומה היא מובאת בספר צידה לדרך (מרבינו מנחם בן ר' אהרון בן זרח תלמידו של רבינו יהודה בן הרא"ש אחר המאמר השלישי שלו דף פג).

שם מזמורים

הטעם שפרקי התהילים נקראו מזמורים מזמור מלשון "זמר" (מצודת

ציון תהילים פג), **טעם אחר**: מלשון מזמר ומכרית המקטרגים (עיין לבוש אר"ח א סט).

קנ"ה מזמורי תהילים: חלוקת מזמורים בספרי התהילים שלפנינו יש מאה חמישים מזמורים כמנין "קן ציפור" (מט"א תקפא ח, מדרש פנחס).

קמ"ז מזמורי תהילים: הגמרא אומרת שיש קמ"ז פרקי תהילים כנגד

שנותיו של יעקב, ללמדך שכל קילוסין שישראל מקלסין לקב"ה כנגד שנותיו של יעקב אבינו (מס' סופרים פרק טז הלכה יא). ואף על פי שיש ק"נ מזמורים לפי שמזמורים א' וב' נחשבים כאחד (ברכות ט, ב) וכן פרק ט' וי' נחשב פרק אחד [ועדיין צ"ב דהוי קמ"ט (עיין נחלת יעקב מסכת סופרים שם)].

יעקב אבינו אמר תהילים

במדרש (ויצא סח יא) "אבל כל כ' שנה שעמד [יעקב] בביתו של לבן לא שכב ומה היה אומר ריב"ל אמר ט"ו שיר המעלות שבתהילים וכו' ור' שמואל בר נחמן (ולפי דעה זו יעקב חיברו) אמר כל ספר התהילים ולכן נתקנו מזמורי תהילים כנגד שנותיו (כסא רחמים על מסכת סופרים פרק טז הלכה יא).

תהילים המחולק – תהילים החיד"א

ישנו ספר תהילים המחולק לפי אותיות מכל ספר התהילים, וכן כותב החיד"א "כל מי שפגע בו מידת הדין, וכן על צרה שלא תבוא על הציבור כאשר צריכים רחמים ימהר ויחיש לאסוף עשרה בני אדם והמה יבקשו רחמים ויקראו מספר התהילים כל אות משמו וכן שם אביו ושל אמו, ובעיר יקראו שם העיר שיש בה צרה והוא סגולה נפלאה להינצל מכל צרה וצוקה" (ספרי עבודת הקודש פרק סנסן ליאיר סימן יא וסימן יב אות ב, וכן מבוא בסוף ספר קיצור השל"ה בשם גאוני עולם).

כנגד מי אמר דוד המלך מזמורי התהילים

דעת ר' אליעזר: כנגד מאורעות שהיו לו בעצמו אמרם (פסחים קיז, א).

דעת רבי יהושע: כנגד ציבור אמרם (פסחים קיז, א), דהיינו כנגד מאורעות

של כנסת ישראל שהתנבא על הגלות והתפלל עליהם.

דעת חכמים: פסוקים שנאמרו בלשון יחיד כנגד עצמו אמרם, ופסוקים

שנאמרו בלשון רבים כנגד ציבור (פסחים קיז, א).

ביאור מחלוקתם: לא נחלקו בכל התשבחות שהרי יש מזמורים

שמפורשים שנאמרו כנגד הציבור, ויש מזמורים שמפורשים שנאמרו עבור דוד, לא נחלקו אלא בשירות ותשבחות האמורות בסתם ולא ניכר בתוכם כנגד מי אמרו (מהרש"א פסחים קיז, א ח"א ד"ה כל).

יש אומרים: שאת כל המזמורים אמר דוד על מאורעות חייו, ואף המזמורים שאמר בשם אחרים צריך לומר שגם לו אירעו דברים זהים (מהרמ"י דמרקאדו).

המזמורים על זמנים מאוחרים לדעה אחת אמרם ברוח הקודש ולדעה השניה אמרם על עצמו (עיין בהקדמת אבן עזרא).

לשונות של תהילים (פסחים קיז, א)

בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים בניצוח – למנצח (ד א), בלשון ניגון – בנגינות (שם) בלשון משכיל (לב א), בלשון מזמור (ג א) בלשון שיר (ל א), בלשון "אשרי" (א א), בלשון תהלה "תהלה לדוד" (קמה א), בלשון תפלה – "תפלה למשה" (צ א), בלשון הודאה – "הודו לה' כי טוב" (קז א), בלשון "הללויה" (קו א). גדול מכולן הללויה, שכולל שם ושבח בבת אחת (פסחים שם).

הטעם בעשרה לשונות של מיני זמר כשם שאמרוהו עשרה בני אדם כך

נאמר בעשרה מיני זמר (מדרש תהילים שוחר טוב מזמור א).

הטעם שיש מזמורים שהקדים שמו בתחילת המזמור "לדוד מזמור"

ויש מזמורים שהקדים מזמור לשמו "מזמור לדוד".

כשהקדים תיבה לדוד לתיבת מזמור (כד א) מלמד שבמזמור זה שרתה עליו שירה ואחר כך אמר שירה, וכשאמר לשון "מזמור לדוד" (ג א ועוד) מלמד שאמר שירה ואחר כך מתוך השירה שרתה עליו שכינה (פסחים קז, א).

"כלו תפילות דוד בן ישי" (תהילים סוף פרק עב)

ביאור: אל תקרי "כלו תפילות דוד בן ישי" אלא "כל אלו תפילות דוד בן ישי" וקמ"ל שכל השירות שבספר תהילים הם של דוד בן ישי וגם מה שחובר על ידי העשרה זקנים נקרא על שמו לפי שהוא נקרא (שמואל ב כג א) "נעים זמירות ישראל" (פסחים קז, א).

ביאור אחר: שמזמור זה חיבר דוד לעת זקנתו אחר שהמליך את שלמה לפי שצפה ברוח הקדוש שהוא עתיד לבקש מהקב"ה לב להבין לשמוע משפט והוא פרק האחרון שאמר דוד המלך כנאמר בסוף הפסוק "כלו תפילות דוד בן ישי" אלא שכתב דוד המלך את הספר שלא כסדר הזמן שחיבר את המזמורים (רש"י תהילים עב א).

והטעם שלא סדרהו אחרון לפי שראוי לחתום הספר בדברי הילולים ובמזמורי הללויה לפי שמזמורים אלו מדברים בשוב ישראל מן הגלות (מלב"ם תהילים).

מזמורים שפותחים ב"אשרי" ומסיימים ב"אשרי"

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד היה פותח בה ב"אשרי" וסיים בה ב"אשרי" דכתיב (תהילים א א) "אשרי האיש" וסיים באשרי דכתיב (שם ב ב) "אשרי כל חוסי בך" [וס"ל להאי תנא – ר' יוחנן שמזמור א' וב' פרשה אחת הם] (ברכות י, א).

ביאור תוס' שאין הכוונה דווקא ל"אשרי" שהרי לא מצאנו פרשה אחרת חוץ מפרק ראשון, אלא הכוונה כל מזמור שפתח וסיים באותו מלה כמו מזמור קמה שפותח "בתהלה לדוד" ומסיים "תהלת ה'" וכן המזמורים שמתחילים ב"הללויה" ומסיימים ב"הללויה" (תוס' ברכות י, א ד"ה כל פרשה).

טעם אחר: אשרי ר"ת אבי שלמה ראש ישראל (תהילים יוסף תהילות מזמור א עיין שם).

כתיבת "הללויה"

"[ד]אמר ר' יהודה בריה דרב שמעון בן פזי ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר (תהילים קד לה) "יתמו רשעים מן הארץ... ברכי נפשי את ה' הללויה" (ברכות ט, ב, עיין בן יהוידע י, א ד"ה ראה הטעם).

ט"ו מזמורי שיר המעלות שבתהילים (קכ – קלה)

רבתינו אמרו שיסדן דוד להעלות את מי התהום כמובאר במסכת סוכה (נג, א) בשעה שכרה דוד שיתין, עלו מי התהום ורצו לשטוף את העולם... כתב דוד שם השם על חרס וזרק לתהום והתהום ירד שש עשרה אלף אמות, כשראה דוד שהמים ירדו לעומק גדול כל כך, אמר ככל שהתהום גבוה ומימיו סמוכים לארץ יותר מתלחלח העולם והארץ מצמיח פירות מכיון שכך אמר ט"ו מזמורי שיר המעלות והעלה בחזרה את המים חמש עשרה אלף אמות והעמידם בעומק של אלף אמה בלבד (רש"י תהלים קכ).

מעלתה אמירת התהילים

מכלל מצות אהבת ה' לומר לפניו דברי שירות תהלות ותשבחות, ובתוקף החשק בו יתברך באהבה אותו בלב שלם שרו לפניו הצדיקים ברוח הקדוש (ספר חסידים פרק ט אות ו ז).

על ידי אמירת תהילים מסתלקים המקטרגים ונבקעים הרקיעים לתפילות שתעלה ותתקבל במרומים (שערי אורה שער א עמוד ו, הובא בלבוש א ט).

וכל מזמור יש בו סגולה להינצל מרעה או להביא טובה (מב"ט בחיבור פרק שירה נספח לספרו בית אלוקים עמוד תקפב מהדורת ירושלים תשמה).

[עיין בספר עמק המלך (בשער תיקוני התשובה דף טו הובא בקיצור השל"ה הנהגת תהילים) מעשה שמגלה מה כוחו של התהילים האומרו בכל יום].

תפילתו לא שבה ריקם: התפלל דוד המלך עליו וביקש רחמים שכל העוסק בספרו שלא ישוב ריקם (סדר היום סדר יום קדוש עמוד קפה).

בני ישראל יזכו להיגאל בזכות אמירת תהילים (מהרש"א סנהדרין צח, א וכת).

ממעלות ספר עליו השלום היה מתפלל על כל העניינים שצריכים ישראל עד ביאת משיחנו על החולים שיתרפאו על הבריאים שלא יחלו ועל פרנסתם שיתברכו ולבטל מהם כל גזירות קשות (ברד"ק מובא בספה"ק מאור ושמש פרשת משפטים). מבואר שדוד המלך כלל בו את כל צרכיהם של ישראל של כל אחד ואחד עד ביאת המשיח.

צורת אמירת התהילים

"אשרי האיש אשר אומר תהילים בשירה ובזמרה ובשמחה ובכוונת הלב לא כמו בדור הזה שאומרים במרוצה ובמהירות ובלתי כוונה והבנה... וטוב מעט בכוונה מהרבה בלא כוונה (א"ר סימן א ס"ק יד בשם קיצור השל"ה הנהגת תהילים).

לקרוא את פסוקי התהילים בדקדוק ובכוונה

בקראית התהילים יש סגולות רבות ומועיל לדברים רבים הם כשקראו אותם כתיקונם אות תיבה בתיבה בקול רינה ובשפל קול התחינה כי יתן את רוחו אליהם ויבין מה שהוא מוציא בשפתיו... ויש אשר לא ידע מאי קאמר אפילו הכי הדברים פועלים ועושים פרי למעלה .. ובלבד שיקרא אותם במתן בלי חסרות ושגיאות (פלא יועץ מערכת ת ערך תהילים).

נדול מעלת אמירת תהילים

נוטלים שכר כנגעים ואהלות: דוד המלך בקש "יהיו לרצון אמרי פי יעשו לדורות ויכתבו לדורות אמרי פי, ויחקקו לדורות, ולא יהיו קורין בהם כקורין בספרים אלא יהיו קורין בהן ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות" (מדרש תהלים א, ח). וכן כתב בפירוש התפילות לר"י בן יקר (עמוד עד) וקורין בהם התילים והוגין ונוטלין שכר עליה כנגעים ואהלות.

והביא בנפש החיים (שער ד פרק ב, רוח חיים אבות פרק ו משנה א) "וגם מי יודע אם הסכים הקב"ה על ידו בזה, כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא יתברך על שאלתו (כמו שמצאנו בב"ב יז, א ואידך ההוא רחמי הוא דקא בעי).

כוונה באמירת התהילים

אין לפרש כפשטו כדרך שמפרש בשאר התפילות כגון "אשא עיני אל ההרים" על עצמו משום שעיקר מעלתה של אמירת התהילים על דרך הפשט משום תלמוד תורה, דהיינו שקורא ולומד פרקי התהילים שאמרם דוד המלך שהם מכתבי הקודש ומתעורר על ידי זה לחשוק לדבקות בה' יתברך כמו דוד המלך ע"ה ופשוט שצריך להבין פירוש המילות שמוציא מפיו ולכוון בזה שכך אמר דוד המלך ע"ה וגם אנו חפצים ומשתוקקים לזכות לדרגה זו (הגרש"א הליכות שלמה פרק שמיני הערה כב).

תפילות לפני אמירת התהילים

ולאחריה

"יהי רצון" בתחילת הספר

יש אומרים: שרק בהתחלת ספר התהילים היא נאמרת (מהר"ץ חיות תהילים). **ויש הנוהגים:** לאומרו גם כשאומרים בכל יום לפי הסדר שמחלוק לימי השבוע (קיצור השל"ה הנהגת תהילים).

אמירת "יהי רצון" בשבת ויו"ט ר"ח ר"ה וי"כ

בשבת ויו"ט: אין אומרים ה"הי רצון" לפני אמירת התהילים (קיצור השל"ה הנהגת תהילים). **ר"ח:** אין אומרים ה"הי רצון" בראש חודש והנוהגים להתחיל תהילים כל חודש אלול, **י"א** שאין להתחיל בראש חודש (מט"א תקפא ח משנ"ב שם ס"ק ג).

בראש השנה: אין אומרים ה"הי רצון". **והטעם:** כיון שמזכר בו חטא ועון ופשע ואין להזכיר בראש השנה שום חטא עון ופשע (קיצור השל"ה הנהגת תהילים). **יום כיפור:** אומרים ה"הי רצון" (מט"א תריט כב).

"בהם שבעים שנה"

יש אומרים: שיש לדלג תיבות אלו (משנ"ב תקפא ס"ק ג) ואע"פ שהכוונה על פי הפסוק נאמר (תהילים צ י) "ימי שנותינו בהם שבעים שנה", **והטעם:** לפי שאין לו לאדם לתת קצבה לשנותיו דשמא מן השמים רוצים להאריך שנותיו יותר (תשובות והנהגות א"ח סימן נט). **ויש שנהגו** לאומרו (פנים יפות על התורה מבעל ההפלאה פרשת חיי שרה).

בזכות ספר – בזכות מזמורי התהילים

ב"הי רצון" אחר אמירת התהילים כשמסיים את הספר יאמר "בזכות ספר התהילים", וכשאמר רק כמה מזמורים יאמר "בזכות מזמורי תהילים שקראנו לפניך" (משנ"ב תקפא ס"ק ג).

"ומאוצר מתנת חינוך וכו"

יש אומרים: שיש לכוון לקיים

מצות עשה של תלמוד תורה ויאמר "ויהא נחשב לפניך אמירת תהילים

מזמורים לפי אלפ"א בית"א

מזמורי קיא וק"ב מיוסדים לפי א' ב' אות אחת בתחילת הפסוק ואות שניה באמצע הפסוק הראשון (קיא) מדבר בשבחו של מקום והשני (ק"ב) מדבר בשבחו של צדיק (רש"י תהילים קיא).

הפרק הכי קצר בתהילים ובכל התנ"ך מזמור קיז. **מתחיל ומסתיים באותו פסוק** קיח (היחיד בתהילים וכנראה גם בכל התנ"ך).

המזמור הכי ארוך בתהילים ובכל התנ"ך מזמור קיט.

מזמור זה מיוסד על פי אלף בית וכל אחד מהם שמונה פסוקים ובהם ששה ענינים תורה, עדות, מצוות, חקים, ומשפטים, והם כנגד ששה דברים שנאמרו במזמור "השמים מספרים כבוד אל" ובמקום "יראת ה'" אומר כאן חוקים (מלב"ם תהילים קיט עיין שם).

מזמור "למנצח" מתוך מנורה

מזמור המנורה: "מזמור אלהים יחננו" נקרא מזמור המנורה והקורא אותו בכל יום נחשב כמדליק המנורה הטהורה בבית המקדש וכאילו מקבל פני שכינה, לפי שיש בו ז' פסוקים כנגד ז' קני המנורה ויש בו מ"ט תיבות כמנין הגביעים והכפתורים והפרחים והנרות (אבודרהם שיר של יום).

יש הנוהגים: לומר מזמור למנצח (תהילים סו) מתוך צורה של מנורה, וז"ל החיד"א (בצפורן שמיר) מה מאד הפליגו באמירת למנצח בציור המנורה ששכרם רב ועצום, **והטעם:** לפי שיש בו סגולה לזכרון (ספר הנהגת האדם פרק א ד, ספר זכירה ענין שבועות) וכן יש בו סגולות רבות (ספר מנורת זהב טהור).

מובא שהקב"ה הראה לדוד המלך ברוח הקודש מזמור למנצח כתוב על טס של זהב עשוי בצורת מנורה, והיה דוד המלך נושא זה המזמור כתוב ומצוייר וחקוק במגיניו בטס של זהב בצורת המנורה כשהיה יוצא למלחמה והיה מכויין סודו והיה נוצח אותם ואויביו נופלים לפני (החיד"א מדבר מקדמות מע' ד אות כב).

נונים הפוכים

במזמור קז יש במסורת נון הפוכים אחר פסוקים כב – כו הנקראים נונ"ן מנזרות לשון (ישעיה א ד) "נזורו אחר" (עיין מנחת שי ביאורים גדולים).

והטעם: עשה להן סימניות [נו"ן הפוך] ויש לדורשם כמו שדורשים אך ורק שבתורה שבאים למעט לומר לך צעקו קודם גזר דין נענו לאחר גזר דין אינן נענין (ראש השנה יז ב).

והטעם שסימן דווקא באות נון: משום שדוד המלך לא אמר את האות נון במזמור "אשרי יושבי ביתך" [מזמור קמה תהלה לדוד] לפי שהאות נון מרמזת על נפילתם של ישראל לכן עשה כאן סימנים באות נון והפכה לרמז שעל ידי שיעקוק בתשובה שלמה תתהפך סכנתם ונפילתם לטובה (שפתי חכמים רש"י ד"ה סימניות).

אותיות קטנות או גדולות

אות ע': מזמור פ' (פסוק יז) "יכרסמנה חזיר מיער" עין תלויה והיא קטנה,

והטעם: בזכות העין של שמע שהיא גדולה תתבטל העין של מיער הרומז לעשו (ילקוט מעם לועז תהילים מזמור פ יד בשם נחל שורק).

אות כ': במילה (שם טז) "וכנה אשר נטעה" הכף גדולה. **והטעם:** לפי שע' שמות נקראו ישראל כה', ונקראו כנה להוסיף עליהם (מדרש אותיות).

אות קו"ף: במילת "ודרור קן לה" (מזמור פד ד) האות קו"ף גדולה, **והטעם:** בתורה כתוב "קצתי בחיי" הקוף קטנה שראתה שעתידי ליחרב הבית שגובהו ק' אמה, וקו"ף של דרוד קן לה גדול שבקש דוד על היכל שגבהו מאה אמה שלא יחרב (בעל הטורים בראשית כח מו).

שאני אומר כעסק התורה בנגעים ואהלות" **והטעם:** לפי שבתלמוד תורה אף שאינו מבין יוצא ידי חובת ת"ת אם מתכוון, אבל בעלמא כשאומר תהילים לתחינה ובקשה ואם מתכוון לשפוך לבבו בתחינה לה' אינו כדברי תורה ולכן צריך שיכון לדברי תורה דווקא שאז יעלה לו לדברי תורה (תשובות והנהגות א"ח סימן נט הביא שמצא כן בספר הפרדס מהגה"ק בעל הפרדס).

פסוקי "לכו נרננה לה" וכו' (תהילים צה) אחר אמירת ה"הי רצון" יש הנוהגים לומר פסוקים אלו "לכו נרננה" נקדמה פניו" כ"י אל" (קיצור השל"ה הנהגת תהילים), **והטעם:** לפי שבכל בקשה צריך לפתוח בשבח ולכן נהגו לפתוח בפסוקי שבח אלו (עיין נצ"ב על הספרי בהעלותך מז, רשב"ץ ברכות לא, א).

בגמר התהילים אומרים פסוקי (משלי יח י) "מי יתן מציון" "ותשועות צדיקים" "ויעזרם ה'" (קיצור השל"ה הנהגת תהילים).

כשמסיים הספר מיד מתחיל ב"אשרי

האיש" יש הנוהגים: שבגמר ספר התהילים אומרים שוב את המזמור הראשון "אשרי האיש" (מהרש"א חידושי אגדות ע"ז יט, א ד"ה סליק). **והטעם:** כדי לסמוך סופו לתחילתו (ספר מגן אברהם בהפסרת דברים).

ויש הנוהגים: לומר בסיום מזמור הראשון את הפסוק "אשרי האיש" עד (א ד) "וכל אשר יעשה יצליח", **והטעם:** כדי לסיים בדבר טוב, ולכן לא מסיימים עם הפסוק האחרון שמסיים "ודרך רשעים תאבד" (הובא בספר אורות התהילים פרק טז ג).

יהי רצון אחר אמירת התהילים

כשגומר את ספר התהילים אומר היהי רצון בזכות קריאת חמשה הספרים שבתהילים שהם כנגד חמשה חומשי תורה (יוסף תהילות לחיד"א). ולא יאמר היהי רצון שבין ספר לספר רק לאחר גמר כל הספר התהילים (אמירי פנחס עמוד צו).

כשמסיים ספר שלם [אחד מתוך

חמשה ספרים].

כשמסיים ספר אחד אומר ה"הי רצון" ואומר בזכות "ספר ראשון שהוא כנגד ספר בראשית" וכן בכל ספר וספר (קיצור

כשמיסים כמה מזמורי תהילים יש אומרים: שיאמר ביהי רצון "בזכות אמירת תהילים שקראנו לפניך" (מט"א תקפא ח, משנ"ב תקפא ס"ק ג).

ויש אומרים: שרק בסיום ספר שלם אומרים ה"יהי רצון" ולא אחרי אמירת מזמורים בודדים (עיין קיצור השל"ה שם).

זמנים שאין אומרים ה"יהי רצון" שבת ויו"ט אין אומרים היהי רצון (קיצור השל"ה הנהגת תהילים).

אופן אמירת התהילים

טעמי התהילים: טעמי התהילים שונים מהטעמים של התנ"ך, ושם טעמי "**אמת**" ר"ת **א**יוב **מ**שלי **ת**הילים ששלושתם אותה מנגינה, ורק יחיד סגולה יודעים את הטעמים, ויש ליזהר שלא לקרוא לפי הטעמים שבשאר התנ"ך (רש"י הירש בהקדמתו לספר תהילים על יסוד דברי הרווח).

תהילים מתוך כתב אשורית: יש המהדרים לקרוא את התהילים מתוך ספר שנכתב בכתב אשורית, **והטעם:** לפי שכתב זה מסוגל לתפילה (עיין בסדר היום להגה"ק בא"ח סדר ק"ש שעל המיטה אות ה).

תהילים מתוך הכתב: יש המהדרים לקרוא תהילים מתוך מגילה שנכתבה על קלף (עיין גיטין ס, א, שו"ת פנים מאירות ח"א סימן עח ד"ה נשאלתי, שו"ת רב פועלים ח"ד יור"ד כט, קריינא דאגרתא ב תרמז). [באורחות רבינו כתיבת והכנסת ס"ת טז מובא שבשנת תשל"ג הכינו בבית המדרש של לדרמן ספר תהילים מתוך הכתב, כמו שהיה בבית הכנסת של הגר"א בוילנא].

אמירה בעמידה: גדולה מעלת האדם שאומר תהילים בעמידה

ולא בישיבה (הכותב לחיים לר"ה פלאג'י בהקדמה, בעל התהלה לדוד).

פרק המתאים לגילו ובני ביתו

יש הנוהגים: לקרוא בכל יום מזמור תהילים אחד המתאים למספר

שנותיו של האדם דהיינו אם גילו י"ב קורא מזמור י"ג (בעל התניא בשם הבעל שם טוב),

מנהגו של הגרשז"א: הגרשז"א בעת שאמר תהילים היה נוהג לפתוח במזמור שכנגד מספר שנותיו קודם שפתח באמירת שאר המזמורים, וכן כשהיה מגיע לכותל היה פותח במזמור ע"ט המקונן על חורבן הבית ולאחר מכן אמר מזמור כנגד מספר שנותיו ואמר בשם הגר"ח זוננפלד שמנהג קדום הוא (הובא בהליכות שלמה תפילה עמוד קמ פרק אחד עשר הערה 45).

יש הנוהגים: לומר את התהילים

לפי שנות בניו ובנותיו, **והטעם:** משום שהיא סגולה שלא יצאו לתרבות רעה (ספר תהילות יוסף יצחק פרק שמיני עמוד 304 בשם זקני ארץ).

אמירת מקרא בלילה

בפוסקים נאמר שאין לקרוא מקרא בלילה (עיין באר היטב א"ח רלח א, ומקורו מכתבי האר"י שער המצות פרשת ואתחנן), **והטעם:** לפי שהמקרא בעשיה והלילה עצמה הוא בבחינת עשיה ... ואין לעורר הדינים.

בליל שישי בלילי שישי אפשר לקרוא מקרא, **והטעם:** כי יום שישי מכין לשבת והרחמים מתעוררים בו לכן יכול לקרוא מקרא אף בלילה (כתבי האר"י שער המצות פרשת ואתחנן). וכן מותר לקרוא בליל שבת ויו"ט.

אמירת תהילים בלילה

הטעם לנוהגים לומר תהילים

בלילה

כיון שקבע הקב"ה שאמירת תהילים יהיה חשוב כמו עוסק בנגעים ואהלות (מדרש תנחומא) אם כן הרי זה כלימוד משניות שזמנו בתחילת הלילה (א"א בוטשטש רלח ב).

סדר התהילים: מפרק א' עד פרק מא [מלבד מפרק כג ופרק לט "למנצח לידותך" שאמר ידותון (בב"ב יד, ב רש"י שם ד"ה וע"י)] דוד המלך אמרם, מפרק מב עד נ' מזמורים שבני קורח ואחרון הוא "מזמור לאסף".

מפרק נא עד פרק עב רובם על ידי דוד [מלבד מזמור סו סז עא, ומזמור עב התוס' בב"ב טו, א דן אם דוד אמרו או שלמה].

מפרק עג עד פרק קא אסף י"א מזמורים מפרק עג עד פג, בני קרח ד' מזמורים פד- פח, הימן מזמור פח משכיל להימן (רש"י בב"ב יד, בד"ה וע"י), אברהם אבינו (עיין בב"ב טו, א) "איתן האזרחי" מזמור פט.

משה רבינו י"א מזמורים מפרק צ' עד פרק ק' (רש"י בב"ב יד, ב ד"ה על ידי משה), וכנגדם בירך את ישראל י"א ברכות י"א שבטים בזאת הברכה (רש"י תהילים צ א).

מפרק ק"א עד סוף הספר אמרו דוד, מלבד מזמור קי שמלכי צדק אמר (רש"י שם ד"ה על ידי מלכי צדק), וכן מזמור קלט שאדם הראשון אמרו (רש"י בב"ב יד, ב ד"ה על ידי).

מי הם בני קורח "אסיר ואלקנה ואביאסף" הם היו תחלה בעצת אביהם ובשעת המחלוקת פרשו וכשנבלעו כל סביבותיהם ופתחה הארץ את פיה נשאר מקומם בתוך פי הארץ כענין שנאמר "ובני קרח לא מתו" ושם אמרו שירה ושם יסדו המזמורים הללו ועלו משם ושרתה עליהם רוח הקודש ונתנבאו על הגלויות ועל חורבן הבית ועל מלכות בית דוד (רש"י על מזמור מב).

והמזמורים שהם אמרו מדברים על בליעת קורח באדמה (עיין מזמור פח) וכן מבאר רש"י במזמור מו על הפסוק "לא נירא בהמיר ארץ במוט הרים בלב ימים" ראו בני קרח נס שנעשה להם שנבלעו כל סביבותיהם והם עמדו באויר ואמרו לישראל ברוח הקודש שדוגמת הנס הזה יהיה עשוי להם לעתיד לבוא.

מיהו הימן: השם הימן מופיע פעם אחת בתהילים במזמור פח "שיר מזמור לבני קורח למנצח לענות משכיל להימן האזרחי".

יש אומרים: שהוא המשורר מבני לוי, **ויש אומרים** (רש"י תהילים פרק מח) שהוא הימן מבניו של זרח בן יהודה (עיין דה"א א ב).

ואזרחי הכוונה להיותו בן זרח (רש"י תהילים מזמור פח).

ידותון: יש אומרים: שזה שם אדם ואחד מהמשוררים (רש"י תהילים לט, א). **ויש אומרים:** שהוא מלשון הדתות והדינים של גזירות שעברו עליו ועל ישראל (רש"י על התהילים א א).

טעם אחר להתר: שדרך תחינה ובקשה מותר (א"א שם, שו"ת מי יהודה א"ח

סימן כב).

טעם אחר: שכל האיסור רק ביחיד אבל בעשרה מותר (א"א מבוטאטש רלח ב).

טעם אחר: כיון שדוד המלך (עיין ברכות ג, ב) יסד את ספר התהילים בחצות לילה ודאי שאפשר לאומרו בלילה (ציץ אליעזר ח"ח ב).

טעם אחר: יש אומרים שרק דרך לימוד בלי פירוש אין אומרים אבל עם פירוש אומרים (יסוד ושורש העובדה ש"ו פ"ב).

אמירת תהילים אחר חצות

יש אומרים: שאחר חצות הלילה כיון שאינו כל כך זמן דין אינו בכלל הלילה לענין זה (חיד"א בברכי יוסף רלח, עיין קב הישר צג ו). **ראיה לדבר:** מיעקב אבינו שהיה קורא תהילים בלילה (פתח עינים ברכות ג, ב).

לצורך חולה

לצורך חולה מקילין לומר תהילים (עיין שו"ת אור לי לבעל שדה חמד ס' מ, ושו"ת באר משה ח"ד ס' כב, שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן ב).

בלילה בכותל המערבי וקברי צדיקים

ליד כותל המערבי נהגו לומר תהילים כל שעות היממה (תפילה כהלכתה כח בשם גדולי ההוראה בירושלים).
וכן נהגו לומר תהילים בקברי צדיקים בלילה (שו"ת נחלת אשר פ"א ח).

אמירה בעל פה

קי"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לומר בעל פה (גיטין ס, ב) **הטעם**

שלא מקפידים בכך באמירת תהילים

כיון שאומרים אותם הרבה נחשב שגור על פיו ומותר שכל האיסור לומר דברים שבעל פה זה רק בדבר שאינו שגור בפיו (חוות יאיר סימן קעה).

טעם אחר: כיון שהוא נאמר לעורר רחמים הוי כתפילה שמותר לומר בעל פה (חוות יאיר שם, הובא במשנ"ב מט ס"ק ו).

טעם אחר: שכל הקפידא רק בפסוקי חומש (אלף למטה תרית ע"פ הב"ח מט ע"פ תוס' בהנזקין).

טעם אחר: משום שמעיקרא הכי תיקנו לומר בעל פה שלא נראה שהיו הלויים משוררים בבית המקדש מתוך הספר או שהיו עושי הפסח שלא קראו את ההלל מתוך הספר ובהכרח שנתקן לומר בעל פה (שו"ת חתם סופר יור"ד סימן קצא ד"ה איברא).

המשנ"ב (מט ס"ק ו) כותב ונראה לי שיש לסמוך עליו [חוות יאיר שמתיר לומר בעל פה] **והטעם:** לפי שכתבו הפוסקים שרק דבר שלהוציא את הרבים ידי חובתם יש איסור לומר בעל פה ולכן תהילים שאינו מוציא את הרבים מותר.

יש החולקים ואומרים שאין לומר בעל פה, **והטעם:** כיון שאין שגורים בפי כל (חיי אדם כלל ח ס"ק יא, עיין מט"א תריט כז).

תהילים בשבת

כשאומר תהילים לשבח ולפאר ולרומם את הקב"ה על רוב רחמיו וחסדיו זהו מצות היום נאה הדבר ויאה (תשובות והנהגות א"ח סימן מז).

בקשת צרכיו: שמתפלל לבקשת צרכיו לכאורה ראוי למנוע בשבת, **והטעם:** לפי שאסור להתפלל על צרכיו בשבת ולא הותר אלא כשעומדים בסכנה (תשובות והנהגות שם).

חולה שאין בו סכנה: ביחידות מותר לומר תהילים ולא בציבור, **והטעם:** לפי שאינו ניכר שאומר לזכות החולה (הגרש"א הליכות שלמה פרק יד הערה יט). **ובציבור** אין לומר תהילים, **הטעם:** כיון שכול לגרום להמנע מעונג שבת ויור"ט (שש"כ פרק מ נט).

חולה שיש בו סכנה מותר אף בציבור (שו"ע רפח י, שמירת שבת כהלכתו מ מט, עיין שו"ת אגור"מ א"ח קה).

זמנים מיוחדים לאמירת תהילים

אמירת תהילים לפני התפילה

סגולה היא לומר קודם התפילה כמה פרקי תהילים [דעל ידי אמירת תהילים מבריח המקטרגים] ותעלה לו התפילה לרצון לפני אדון כל (פמ"ג מ"ז מחצית השקל א ח, לבוש א טו, חיד"א בספרו מדבר קדמות מערכת ת אות כח, ובפתחה לספר יוסף תהילות על ספר תהילים סוף אות ח). **בספר קיצור השל"ה** כתב ואף תלמיד חכם יאמר קודם התפילה עשרה מזמורי תהילים בכל יום.

טעם אחר: על פי דברי חז"ל (ברכות לב, א) "לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל" (לבוש א"ח א ט).

ברכת התורה לפני אמירת תהילים בבוקר

האומרים תהילים לפני התפילה יש להם להקדים ברכת התורה לאמירת תהילים (לבוש א ט).

ליל שבת וליל יו"כ אומרים תהילים (ספר העתים לרבינו יהודה אלברצלוני).

סגולה רבה באמירת תהילים בג' זמנים אלו, שבת, ראש חודש וימים טובים, ולמעלה מהם בימי חודש אלול. שכן אמרו, כי דוד המלך פתח במלת "אשרי" שהיא רמז בר"ת א'לול, ש'בת, ר'אש חודש, י'מים טובים.

בימי החול וכן במוצאי שבת, מנהגינו מקובל וידוע בהרבה בתי-כנסיות שאומרים כמה מזמורי תהילים הקבועים כתחנונים מסדר התפילה לפני תפילת ערבית. וכן בערב ראש חודש, מנהגינו לומר מזמור "ברכי נפשי".
כתב מרן החיד"א, יזהר לומר כל ספר תהילים בכל שבת, ואם יוכל ללמוד אותו שני פעמים בכל שבוע, פעם אחת בחול ופעם שניה בשבת, מה טוב. כי מספר כל מזמורי התהילים שני פעמים הוא ש', והוא בגימטריה כפ"ר והוא מבטל יצ"ר.

תהילים בר"ה

יש הנוהגים: לגמור את התהילים בכל יום בראש השנה (כך נהג בעל קהילות יעקב הובא באורחות רבינו ח"ב עמוד קעב).

הטעם שמותר לומר תהילים אף שקי"ל (שבועות טו, ב) אסור

להתרפאות בדברי תורה (קונטרס דבק טוב הנדפס בסוף ספר משנה שכיר ח"א סימן ד ד"ה בענין)
כיון שאינו אומר את זה בדרך סגולה רק מבקש שבזכות התהילים יתרפא מותר (דבק טוב הנ"ל, שו"ת ציץ אליעזר, מהרש"א שבועות טו, ב).

טעם אחר: חולה במקום סכנה שאי דבמקום סכנה מותר (שו"ת ציץ אליעזר חלק יז סימן ל).

טעם אחר: על פי דברי המאירי (שבת טז, ב) שכל האיסור להתרפאות בדברי תורה כשאנו לוקח תרופה חוץ מהתורה, אבל עם לוקח תרופה חוץ מלימוד התורה מותר ללמוד בשביל הרפואה ולכן מותר לומר תהילים עבור חולה הלוקח תרופות (שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סימן ל).